

JUBILEJI

Samo Pahor – šestdesetletnik

Usoda se je z našim jubilantom – zgodovinarjem, publicistom, narodnim in sindikalnim delavcem – poigrala, saj se je rodil v emigraciji staršema beguncema, ki sta se pred fašističnim nasiljem zatekla iz Trsta v takratno predvojno kraljevo Jugoslavijo oziroma Slovenijo. Rodil se je 22. maja 1939 v Trbovljah. Njegov oče je Drago Pahor (1905–1980), učitelj, kulturni in prosvetni delavec, publicist, raziskovalec krajevne in kulturne zgodovine,¹ mati pa Minka Lavrenčič (roj. 1908), učiteljica in raziskovalka slovenskega osnovnega šolstva.²

Otroštvo in rano mladost je Samo Pahor preživel v Ljubljani, Podragi, Škednju, Boljuncu in na Opčinah; od leta 1945 živi v Trstu. Slovensko osnovno šolo je začel obiskovati v Škednju v Trstu ter nadaljeval na Opčinah pri Trstu. Nato je sledil pouk na srednji šoli Ivan Cankar v Trstu (1949–1952), klasična gimnazija in licej France Prešeren v Trstu; matura leta 1957. Študiral je na Filozofski fakulteti tržaške univerze (1957–1963) ter tezo z naslovom *L'ordinamento territoriale del vescovato di Trieste* zagovarjal 24. junija 1963. Od 1.1.1965 do 31.10.1975 je bil prostovoljni asistent pri stolici za srednjeveške ustanove na Filozofski fakulteti Univerze v Trstu. 30.6.1969 je opravil izpit za rednega asistenta pri stolici za srednjeveško zgodovino Filozofske fakultete v Trstu. V akademskem letu 1966–67 je bil štipendist na Filozofski fakulteti v Ljubljani, 1968–1969 pa na Filozofski fakulteti v Trstu.

Ker mu ni bilo »dovoljeno« ito v univerzitetno kariero v Trstu, se je Samo Pahor odločil za poklic srednješolskega in predmetnega profesorja (zgodovina in slovenščina). Tako je poučeval na srednjih šolah: Ivan Cankar (Sv. Jakob v Trstu), Srečko Kosovel (Opčine pri Trstu), Ciril in Metod (Sv. Ivan v Trstu), Fran Erjavec (Rojan v Trstu), učiteljsiše Anton Martin Slomšek (Trst), učiteljsiše Simon Gregorčič (Gorica), licej France Prešeren (Trst). Bil je poverjeni ravnatelj na Pedagoškem liceju Anton Martin Slomšek in Znanstvenem liceju France Prešeren, oba v Trstu.

Na šolskem področju je bil dolgo vrsto let aktiven v Sindikatu slovenske šole (SSŠ), ki združuje večino učnega osebja na javnih slovenskih šolah raznih stopenj v Trstu in Gorici. Nadalje je bil 27.3.1977 izvoljen kot predstavnik učnega osebja šol s slovenskim učnim jezikom v Vsedržavni svet za javno šolstvo, 29.12.1982 pa je bil izvoljen kot predstavnik učnega, vodstvenega in nadzornega osebja v Vsedržavni svet za javno šolstvo v Rimu.

¹Prim. zapis Andreja Vovka ob njegovi smrti – ZČ 34, 1980, str. 467–468.

²Prim. poročilo Mirana Komaca o njeni knjigi – ZČ 48, 1994, str. 586–588.

Že kot mladenič se je Samo Pahor lotil proučevanja krajevne zgodovine. V raznih obdobjih se je lotil različnih obdobj preteklosti in polpreteklosti, od srednjega veka³ pa vse do sodobne zgodovine. Tako je že v letih 1957–1962 sodeloval z Milkom Kosom pri zbiranju gradiva za srednjeveško topografijo Slovenije. V naslednjih letih se je preusmeril na obdobje narodnega preporoda. Iz tega obdobja raziskovanja in pisanja lahko omenimo naslednje rezultate: *Prebujanje slovenske narodne zavesti*, v: Prosvetni zbornik 1868–1968, Trst 1970; *Tržaški Slovenci v letih 1848–1949 in Slavjanski Rodoljub*, v: Slavjanski Rodoljub, Trst 1971 (faksimilirana izdaja); *Ustanovitev političnega društva Edinost in prvo desetletje njegovega obstoja*, v: Jadranski koledar, Trst 1975.

V letih 1970–1972 je bilo na vrsti proučevanje slovenskega ilegalnega delovanja na Primorskem v letih 1918–1930. Od leta 1975 dalje Samo Pahor raziskuje konec druge svetovne vojne na območju Trsta, predvsem pa boje za osvoboditev Trsta v zadnjih dneh aprila in v prvih dneh maja 1945. Tako je objavil *Začasni seznam oseb, umrlih zaradi ran, ki so jih dobile od 28.4. do 3.5.1945* (Trst 1978). Objavil je dva krajša prispevka, ki se nanašata na boje: *Bitka za Bazovico* (Bazovica 1995) in *Bitka za Opčine* (1990). V zadnjem desetletju se je večkrat oglasil v zvezi z vprašanjem kraških »fojb«. Kot zgodovinar in dober poznavalec arhivov je leta 1968 sodeloval pri sestavljanju zbirke dokumentov z naslovom *Trieste, Ottobre-Novembre 1918* (3 zvezki).

Šolska problematika in zgodovina slovenskega šolstva sta mu bila vedno blizu. Tako na zgodovinskem šolskem področju lahko zabeležimo publikacijo: *Začetek osnovnega šolstva v tržaški okolici* (Trst 1970), ki jo je sestavil skupaj z očetom Dragom Pahorjem ter *Pregled zgodovine slovenskega šolstva na današnjem ozemlju italijanske republike do leta 1945*, v: Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem 1945–1985 (Trst 1986). – Zgodovinske temelje sodobnih mejnih vprašanj je mdr. osvetlil kot soavtor knjige *Slovenci in Italija : pro memoria o odnosih z zahodno sosedo* (Lj. 1995) in v razpravi *Prispevek k razrešitvi vprašanja jezikovne pripadnosti prebivalstva severozahodnega dela hrvaške Istre* (1998).

Vzporedno z raziskovanjem preteklosti je Samo Pahor proučeval tudi sodobne razmere Slovencev v Italiji ter drugih manjšin v Italiji in v Evropi. O tem je tudi pisal: *Ustroj slovenske manjšine na Tržaškem* (1967); *Slovenes and their land* (1971); *Pohabljeni Slovenci* (1974); *Le minoranze linguistiche della Repubblica Italiana* (1980), *Položaj slovenskega jezika v Furlaniji-Juljski krajini in problemi njegovega uveljavljanja v javnosti ter v upravno-pravnih postopkih* (1982) idr.

Poleg zanimanja za zgodovino je pri Samu Pahorju vidna simpatija še do narodopisja, toponomastike, do etnologije (duhovna in materialna kultura). Obenem je odličen risar in ilustrator.

Udeležil se je dveh terenskih raziskovanj Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane (Žužemberk 1957, Vipava 1958), sodeloval je z Nikom Kuretom pri zbiranju gradiva o ljudskih običajih. Najprej je sodeloval z Zorkom Jelinčičem, nato z očetom Dragom Pahorjem pri zbiranju gradiva za toponomastični zemljevid, ki je izšel kot *Tržaško ozemlje, zemljevid s krajevnimi in ledinskimi imeni* (Trst 1978); Samo Pahor je pripravil stranski zemljevid Bani. Iz te dobe je pomemben *Zemljevid jezikovnih manjšin* (1974), ki opisuje stanje in prisotnost jezikovnih manjšin na ozemlju italijanske republike.

Mnogo je predaval med Slovenci v Italiji, med Slovenci v matični Sloveniji (večkrat tudi na zborovanjih slovenskih zgodovinarjev, arhivistov, slavistov, geografov in drugih strokovnih združenj), po Italiji, Evropi in Ameriki. Več predavanj je nato izšlo v zbornikih ali namenskih objavah.

V samozaložbi je izdal nekaj drobnega tiska: *Naprej* (glasilo jugoslovanske samoupravne interesne skupnosti v Italiji) (1975), *La repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche* (racconto storico contemporaneo in forma epistolare) (1976), *Slovenci kremeniti* (neresen list za resne dni) (1984) ipd. Pripravil je več tematskih razstav in uredil več zbornikov s kulturnozgodovinsko vsebino.

³V to obdobje sodi tudi kratka razprava o »viteških kmetijah« – *Rit(t)ershuebe* v ZČ 19–20, 1965–1966, str. 149–152 in recenzija objav o langobardskem *limesu* v ZČ 21, 1967, str. 279–281.

Vse njegovo raznovrstno udejstvovanje na mnogoterih področjih, poleg zgodovinskega, je logično privedlo do članstva v mnogih zvezah, organizacijah, društvih. Podoba raznovrstnega in pestrega delovanja jubilaranta naj prikaže navedba le nekaterih: Društvo folkloristov Slovenije (od leta 1957 dalje), Slovenski akademski klub Jadran v Trstu (1958–1963, tajnik), Narodna in študijska knjižnica v Trstu (član od leta 1960 dalje, tajnik in honorarni upravnik v letih 1970–1974), Sindikat slovenske šole v Italiji (član od leta 1963, tajnik v obdobju 1980–1981), Zgodovinsko društvo Slovenije (od leta 1968), Mednarodno združenje za zaščito ogroženih jezikov in kultur AIDLCM (član od leta 1969), Zvezni odbor za etnično-jezikovne skupnosti in deželno kulturo v Italiji (1969–1983, tajnik v letih 1977–1983), Slavistično društvo med Slovenci v Italiji (član od 1971), Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu (član od 1974, ustanovni član), Koordinacijski odbor jezikovnih manjšin v Italiji (1983–1984), Vsestranski zvezni odbor za jezikovne manjšine v Italiji (od leta 1984), Liga za jezike manjšinskih narodnosti italijanske države (od leta 1984), v letih 1968–1993 je bil član glavnega odbora Slovenske kulturno-gospodarske zveze ter član več njenih komisij in odborov.⁴

Poleg vsega tega je bil v obdobju 1992–1993 svetovalec v tržaškem občinskem svetu, izvoljen na listi stranke Slovenske skupnosti.

Od leta 1969 dalje si dosledno prizadeva za uveljavitev slovenščine v javnosti. Praktična dejavnost za uresničitev načela *Facta sunt servanda* ga je »prisilila« v poglobljanje v pravno materijo; med rezultati je bil tako prenekateri referat (npr. *Raba jezika* na znameniti tržaški manjšinski konferenci 1974), pregledne razprave, kot tudi dobljene precedenčne pravde na najvišjih italijanskih sodiščih. Omenjena tridesetletna dejavnost ga je najbolj približala širši vseslovenski javnosti in ga uveljavila kot doslednega borca za pravice Slovencev v Italiji.

V marcu 1990 je bil Samo Pahor med ustanovitelji društva »Edinost«, ki prireja javne shode in manifestacije za dosego enakopravnosti Slovencev v Italiji. V zadnjih letih so najbolj odmevni nedeljski dopoldanski shodi na glavnem trgu v Trstu (Plazza Unità d'Italia, oziroma trg Zedinjenja Italije, kot ga je sam prevedel).

Prav zaradi take oblike manifestacij je bil Samo Pahor v preteklih letih večkrat aretiran, zaprt in obsojen. Menda se vsi sodni procesi, ki so mu jih nakopale razne državne oblasti oziroma sodni procesi, ki jih je sam sprožil proti državnim italijanskim ustanovam in posameznikom, ne bodo zaključili za časa njegovega življenja. Samo po sebi je umevno, da našemu šestdesetletnemu jubilarantu, želimo dolgo in uspešno življenje; vsekakor pa je logično, da plaz, ki ga je sprožil, potrebuje čas, da se resnično udejanji. Nekaj tistega, kar je začel pred leti, se sedaj že pojavlja po kapljicah.

Vsekakor je Samo Pahor v vseh ozirih pravi »unicum«, torej prava redkost na slovenski in mednarodni sceni. Marsikaj bi se dalo povedati in napisati. Kot zgodovinarju mi je žal, da ni več napisal oziroma več napisanega objavil, saj ima pravo enciklopedično znanje ter pozna do kosti gradivo v arhivih. Ima torej idealno izhodišče za raziskovalno delo in pisanje krajevne zgodovine. Od njega bi lahko pričakovali tudi pregledno zgodovino Slovencev v Italiji.

Ljudje si pač, v večini primerov, sami izberemo pot, po kateri hodimo. Samo Pahor si je izbral svojo lastno pot, ki ga je popeljala v vseslovenski in mednarodni svet in kot tak je poznan. O njem lahko marsikaj zapišemo in povemo, marsikdo se z načinom njegovega delovanja ne strinja; vendar njega vsakdo pozna. Je prisoten, viden, upravičeno ima »image« pokončnega Slovenca – neravnodušnega državljana Republike Italije, »samotnega viteza slovenstva na Tržaškem,« če povzamemo publicistično oznako.

Ob njegovem življenjskem jubileju mu kličemo po stari navadi: Še na mnoga leta, Samo Pahor!

Milan Pahor

⁴Podrobnejši prikaz Pahorjevega delovanja do srede osemdesetih let 20. stol. prinaša članek o njem v 11. snopiču PSBL, Gorica 1985.